

ŠKOLOVANJE DJECE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

EDUCATION FOR CHILDREN WITH DISABILITIES

Elvira Mujkanović

Fakultet društvenih znanosti „dr. Milenko Brkić“, Sveučilište Hercegovina

SAŽETAK

U prethodnih dvadesetak godina prošli smo kroz početke inkluzije djece s teškoćama u razvoju u redovne škole. Očekivali smo mnogo i očekujemo mnogo, pokušavamo na razne načine usavršiti obrazovni sistem i Nastavni plan i program. Situacija je takva da još uvijek nisu ispunjene sve pretpostavke niti postoje idealni uslovi u redovnim školama kako bi se inkluzivni proces provodio bez problema. Koliko će određeni oblik školovanja biti poticajan za dijete s teškoćama u razvoju zavisi od teškoća koje dijete ima, pripremljenosti škole i informisanosti roditelja o prednostima i nedostacima škole koju njihovo dijete pohađa.

U ovom radu ćemo odgovoriti na pitanja koliko su roditelji informisani, da li smo na pravom putu kada je obrazovanje djece s teškoćama u razvoju u pitanju i da li su adekvatno iskorišteni kapaciteti i potencijali djeteta kroz proces inkluzivnog obrazovanja.

Cilj istraživanja je ispitati i utvrditi prema mišljenju roditelja djece s teškoćama u razvoju, prednosti i nedostatke školovanja u redovnim odnosno specijaliziranim obrazovnim ustanovama.

Ključne riječi: *inkluzija, djeca s teškoćama u razvoju, roditelji djece s teškoćama u razvoju.*

ABSTRACT

In the past twenty years, we have been through the beginnings of the inclusion of children with disabilities in regular schools. We expected a lot and we expect a lot, we are trying to improve the educational system and the curriculum in various ways. The current situation shows all preconditions have not yet been fulfilled nor are there ideal conditions in regular schools in order to implement the inclusive process without any problems. The improvement in the child's education depends on the child's difficulties, the readiness of the school, and the parents' knowledge of the advantages and disadvantages the school their child is attending provides.

In this paper we will answer questions about the extent to which parents are informed, if we are on the right track when it comes to educating children with developmental disabilities and whether the capacities and potentials of the child have adequately been exploited through the process of inclusive education.

The aim of the research is to examine and determine according to the opinion of the parents of children with developmental difficulties, advantages and disadvantages of education in regular or specialized educational institutions.

Key words: *inclusion, children with disabilities, parents of children with developmental disabilities.*

UVOD

Kada roditelj upisuje dijete u prvi razred osnovne škole, ne razmišlja mnogo o tome u koju školu će ga upisati. Izbor je najčešće škola koja je najbliža mjestu stanovanja. Kada roditelj koji ima dijete s teškoćama u razvoju upisuje dijete u prvi razred osnovne škole, izbori su višestruki, a odluke su teške. Školovanje djece s teškoćama u razvoju u Kantonu Sarajevo odvija se u redovnim školama i specijaliziranim ustanovama. Upis u jedan od dva spomenuta načina školovanja zavisi od niza faktora. Koliko će jedan oblik školovanja biti uspješniji od drugog za dijete s teškoćama u razvoju zavisi od stepena teškoće koju dijete ima, o informisanosti i pripremljenosti roditelja na određeni oblik školovanja, kao i od pripremljenosti nastavnog kadra i škole koju dijete pohađa.

Specijalizirane ustanove u Kantonu Sarajevo su škole za odgoj i obrazovanje djece s teškoćama u razvoju. Stručni kadar u ovim školama su defektolozi različitih usmjerenja u zavisnosti od vrste ustanove u kojoj rade, odnosno, od potreba djece sa kojima rade. Pored defektologa u rad su kontinuirano uključeni i stručni saradnici, psiholog, pedagog, socijalni radnik, fizioterapeut i radni terapeut. Broj časova je isti kao i u redovnoj školi, ali je dužina trajanja časova kraća, radi se po 40 minuta. Prevoz djece i pratioca je uglavnom besplatan. Užina za učenike je obezbijeđena i besplatna. Često u ovim školama postoje i prostorije za pratiocje, roditelje dok čekaju djecu kako bi ih vratili kući. Plan i program je reduciran i prilagođen sposobnostima djece. Takođe i broj učenika u odjeljenju je manji tako da je rad skoro individualan. Neki od učenika poslije završene osnovne škole upisuju redovne srednje škole, neki nastavljaju srednje obrazovanje u istoj ustanovi, dok se neki učenici usmjeravaju u zaštitne radionice.

Školovanje u redovnim školama za djecu s teškoćama u razvoju se provodi, prema sposobnostima djeteta, po redovnom planu i programu i po individualnom planu i programu.

Inkluzijom redovne škole postaju mjesta koja osiguravaju svakom djetetu, bez obzira na njegovu socijalnu, emocionalnu, kulturnu ili razvojnu raznolikost, primjereno obrazovanje. S obzirom na to da je inkluzivno obrazovanje usmjereno na kreiranje škole kao mjesta u kojoj se svaki učenik osjeća dobrodošao i jednako vrijedno, učenikove potrebe u učenju postaju na taj način važnije od kategorije kojoj on pripada na osnovu testiranja (Igrić, 2015).

Inkluzivno školovanje podrazumijeva društvo s jednakim mogućnostima za sve. Osnovni uslov za takvo školovanje je prilagođavanje nastavnih programa potrebama djeteta i upotreba novih metoda i oblika rada u procesu učenja i obrazovanja. Prema tome, škole bi trebalo prilagoditi svoj djeci, bez obzira na njihovo fizičko, intelektualno, socijalno, emocionalno, jezičko ili drugo stanje. (UNESCO, 1994, čl.3).

Ovakvo obrazovanje zahtijeva i novu ulogu i kompetencije svih učesnika odgojno-obrazovnog procesa, a posebno nastavnika koji u inkluzivnom obrazovanju postaju ključni akteri. Od izuzetne važnosti je i razvijanje partnerskih odnosa roditelj – učitelj i kasnije, roditelj – nastavnici kako bi se iskoristio puni potencijal djeteta. Učitelji i nastavnici bi trebali da potiču roditelje da se aktivno uključe u školovanje svog djeteta, pošto su roditelji nepresušan izvor informacija. Informišući nastavnike o funkcionisanju djeteta izvan škole, načinu komunikacije s okolinom, porodičnim i prijateljskim odnosima koje dijete ostvaruje, roditelj može mnogo doprinijeti procesu školovanja i obrazovanja svog djeteta. S druge strane, učitelji i nastavnici interakciju s roditeljima mogu ostvariti informišući ih o aktivnostima u kojima je njihovo dijete učestvovalo, o napretku u radu djeteta kao i problemima sa kojima se susreću kada su određeni zadaci u pitanju. Uključujući roditelje u školske aktivnosti, zajedno mogu doći do rješenja kako pomoći djetetu i omogućiti lakši i uspješniji rad. Da bi se realizovali ovakvi odnosi neophodno je da škola koju dijete pohađa bude inkluzivna.

Prema Vukajlović (2004), inkluzivna škola je ona škola koja obuhvata i stalno uključuje svakog učenika s teškoćama u učenju i sve ostale učenike u sve vidove odgojno-obrazovnih aktivnosti nastavnih, vannastavnih, društveno-korisnih, kulturno-javnih prema njihovim individualnim potencijalima (kognitivnim, socijalno-moralnim, afektivnim, psihomotornim) i maksimalno očekivanim ishodom učenja, kreiranja i poučavanja.

Na žalost, često smo svjedoci kako u Kantonu Sarajevo ovakav oblik inkluzivne škole nije prisutan. Problemi sa kojima se susreću roditelji djece s teškoćama u razvoju su mnogobrojni i različiti. Nerijetko, najveći problem predstavlja komunikacija sa učiteljima i nastavnicima i odsustvo partnerskih odnosa, što otežava školovanje i djetetu i roditelju i nastavnicima. Veliki procenat učitelja i nastavnika smatra da uključivanjem djeteta s teškoćama u razvoju u redovnu školu, dijete postaje jednako kao i svako drugo dijete bez teškoća.

Vilotijević (1999) smatra da treba napustiti pretpostavku o jednakosti učenika u redovnoj školi, na kojoj se temelji sadašnja koncepcija nastave, po modelu Komenskog, jer su u odjeljenju učenici koji se razlikuju. Razlike se mogu posmatrati u sljedećim obilježjima: razlike u fizičkim sposobnostima, razlike u mentalnim sposobnostima, razlike među učenicima istih opštih sposobnosti te razlike u znanjima učenika.

Jedan od bitnih faktora za školovanje djece u redovnim školama je socijalizacija djece s teškoćama u razvoju s vršnjacima urednog razvoja. Žic Ralić i Ljubas, (2013: 435) navode da je inkluzija djece s teškoćama u redovan sistem odgoja i obrazovanja povećala broj socijalnih interakcija između djece s teškoćama i bez teškoća u razvoju. Praksa u Kantonu Sarajevo je pokazala da postoje slučajevi uspješne socijalizacije

djeteta s teškoćama u razvoju sa vršnjacima u razredu. Međutim, više je slučajeva gdje su djeca s teškoćama u razvoju usamljena, bez socijalnih interakcija i druženja s vršnjacima i vrlo često usmjerena na asistenta u nastavi, roditelje ili nastavnike.

Kako bismo ostvarili punu uključenost djece s teškoćama u razvoju, neophodno je razvijati socijalne kompetencije kod djece i odraslih. Socijalna kompetencija uključuje empatiju, komunikacijske vještine, toleranciju, kooperativnost i uzajamnu pomoć, odgovornost prema sebi i drugima, ustrajnost u obavljanju zadataka, odgodu zadovoljstva, kontrolisanje nasilnih ponašanja, iskazivanje osjećaja vrijednosti, jedinstvenost i pozitivnu sliku o sebi (Mlinarević i Tomas, 2010: 143).

Uspješna inkluzija u obrazovanju je uspješna inkluzija u društvo. Pri tome treba misliti i na druge kategorije djece i mladih koji su u inkluziji. Pored djece s teškoćama u razvoju inkluzivno obrazovanje podrazumijeva obrazovni sistem koji je otvoren za svu djecu (Mujkanović, Mujkanović, 2018), kako za djecu s teškoćama u razvoju, tako i za djecu pripadnike nacionalnih i jezičkih manjina, djecu iz institucija i djecu iz socijalno depriviranih porodica. Educiranjem novih generacija djece o jednakosti i empatiji možemo očekivati kvalitetno inkluzivno društvo.

METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja

Uvođenjem inkluzije i inkluzivnog obrazovanja školovanje djece s teškoćama u razvoju se odvija i u redovnim školama i u specijaliziranim ustanovama. Koliko je inkluzija donijela dobrog za djecu s teškoćama u razvoju i koliko su ispoštovane pretpostavke uspješnog inkluzivnog obrazovanja vrijeme će pokazati. Postoje primjeri gdje se pokazalo da je inkluzivno obrazovanje neadekvatno za dijete, pa se nakon određenog vremena dijete prebacuje u specijaliziranu ustanovu. Postoje i svijetli primjeri gdje se pokazalo da je inkluzivno obrazovanje najbolji oblik za školovanje djeteta s teškoćama u razvoju. Zahvaljujući ovom obliku obrazovanja iskorišten je puni potencijal djeteta i dostignut visoki stepen obrazovanja i socijalizacije.

Predmet istraživanja su oblici školovanja koji su danas prisutni i uspješnost primjene istih u obrazovanju djece s teškoćama u razvoju.

Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je bio ispitati i utvrditi, prema mišljenju roditelja djece s teškoćama u razvoju, prednosti i nedostatke školovanja u redovnim odnosno specijaliziranim obrazovnim ustanovama.

Zadaci istraživanja

U skladu s postavljenim predmetom i ciljem istraživanja postavljeni su sljedeći zadaci istraživanja:

1. Ispitati nivo informisanosti roditelja djece s teškoćama u razvoju o prednostima i nedostacima redovne škole i specijalizirane ustanove prije upisa djeteta u školu.
2. Ispitati mišljenje roditelja o adekvatnosti redovne škole u odnosu na specijaliziranu ustanovu za obrazovanje djece s teškoćama u razvoju.
3. Ispitati nivo socijalizacije djece s teškoćama u razvoju u ustanovi koju pohađaju.
4. Ispitati da li je inkluzivno obrazovanje najbolja opcija za djecu s teškoćama u razvoju bez obzira na nepripremljenost.

Hipoteze istraživanja

U skladu s postavljenim predmetom, ciljem i zadacima istraživanja postavljene su hipoteze istraživanja:

H1 Roditelji djece s teškoćama u razvoju su bili dovoljno informisani o prednostima i nedostacima redovne škole i specijalizirane ustanove prije upisa djeteta u školu.

H2 Redovna škola je adekvatnije mjesto za obrazovanje djece s teškoćama u razvoju od specijalizirane ustanove.

H3 Djeca u redovnoj školi su na višem nivou socijalizacije od djece u specijaliziranoj ustanovi.

H4 Inkluzivno obrazovanje je najbolja opcija za obrazovanje djece s teškoćama u razvoju.

Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika su činili roditelji djece s teškoćama u razvoju u Kantonu Sarajevo čija se djeca školuju u redovnoj školi i u specijaliziranoj ustanovi.

Metode istraživanja

Tokom istraživanja korištena je metoda teorijske analize u prikupljanju izvora korištenih za definisanje osnovnih pojmova te za proučavanje pisanih izvora teorijskog značaja koji se odnose na istraživanje tematike. Za obradu podataka korištena je deskriptivna metoda, kako bi se objasnili i interpretirali dobiveni podaci iz provedene ankete i statistička obrada podataka, a dobijene vrijednosti su predstavljene tabelarno i grafički i pojašnjene.

Instrument istraživanja

Kao instrument istraživanja korišten je anketni upitnik za roditelje djece s teškoćama u razvoju, kreiran za potrebe ovog istraživanja, koji je sadržavao pitanja zatvorenog i otvorenog tipa, pri čemu su ispitanicima bili ponuđeni odgovori za koje se treba odlučiti, a anketiranje se provodilo individualno.

Anketni upitnik je sastavljen od pitanja *Likertova tipa*, čiji su odgovori postavljeni na skali od 5 stepeni (*uopšte se ne slažem, uglavnom se ne slažem, ne mogu se odlučiti, uglavnom se slažem, u potpunosti se slažem*), a posljednja 3 pitanja su bila otvorenog tipa.

Za provjeru mjernog instrumenta analizirane su metrijske karakteristike čestica i cjeline skale standardnim Reliability testom iz statističkog paketa SPSS. Cronbach alpha koeficijent, kao pokazatelj unutarnje homogenosti, za ovu skalu iznosi 0,883 te možemo reći da je unutarnja konzistentnost skale zadovoljavajuća te da skala ima zadovoljavajuću valjanost.

REZULTATI I DISKUSIJA

Prvi zadatak istraživanja je ispitivao da li su roditelji adekvatno informisani i da li postoji statistički značajna razlika u odgovorima roditelja čija djeca pohađaju redovnu i roditelja čija djeca pohađaju specijalizirane odgojno-obrazovne ustanove te smo koristili jednofaktorsku analizu varijanse (ANOVA).

U tabeli 1. dati su deskriptivni podaci odgovora ispitanika o nivou informisanosti: broj ispitanika u grupi (N), srednje vrijednosti, standardno odstupanje, standardna greška te donja i gornja granica prihvatljivosti intervala aritmetičke sredine.

Tabela 1. Deskriptivni podaci stavova ispitanika o informisanosti roditelja djece s teškoćama u razvoju o prednostima i nedostacima redovne škole i specijalizirane ustanove prije upisa djeteta u školu.

Var 1	Broj ispitanika	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Stand. greška	95% prihvatljivost intervala arit. sredine	
					Donja granica	Donja granica
specijalna skola	47	3,11	1,371	0,200	2,70	3,51
redovna skola	40	2,78	1,423	0,225	2,32	3,23
Ukupno	87	2,95	1,397	0,150	2,66	3,25

U tabeli 2. predstavljena je jednofaktorska analiza varijanse prikazujući zbrove kvadrata odstupanja rezultata od njihove srednje vrijednosti, broj stepena slobode, aritmetičku sredinu kvadrata odstupanja, F odnos i veličinu značajnosti. Na osnovu dobijenih rezultata nije uočljiva statistička značajnost između ispitanika jednog i drugog poduzorka na nivou $p < 0,05$ što nam govori da su i roditelji djece koja pohađaju redovnu školu i roditelji djece koja pohađaju specijaliziranu ustanovu bili podjednako informisani o prednostima i nedostacima škole u koju su upisali svoje dijete.

Tabela 2. Jednofaktorska analiza varijanse u odnosu na nivo informisanosti roditelja djece s teškoćama u razvoju o prednostima i nedostacima redovne škole i specijalizirane ustanove prije upisa djeteta u školu.

	Zbir kvadrata odstupanja	Stepen slobode	Aritm. sredina kvadrata odstupanja	F	Značajnost
Između grupa	2,373	1	2,373	1,219	0,273
Unutar grupe	165,443	85	1,946		
Ukupno	167,816	86			

Drugi zadatak istraživanja je bio ispitati mišljenje roditelja o adekvatnosti redovne škole u odnosu na specijaliziranu ustanovu za obrazovanje djece s teškoćama u razvoju nakon obrade dobijenih podataka dobili smo slijedeće rezultate.

Tabela 3. Deskriptivni podaci stavova ispitanika o adekvatnosti redovne škole u odnosu na specijaliziranu ustanovu za obrazovanje djece s teškoćama u razvoju.

var		Broj ispitanika	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Stand. greška	95% prihvatljivost intervala arit. sredine	
						Donja granica	Donja granica
2	specijalna škola	47	1,70	0,907	0,132	1,44	1,97
	redovna škola	40	2,33	1,309	0,207	1,91	2,74
	Ukupno	87	1,99	1,146	0,123	1,74	2,23
4	specijalna škola	47	1,74	1,052	0,153	1,44	2,05
	redovna škola	40	3,78	0,974	0,154	3,46	4,09
	Ukupno	87	2,68	1,435	0,154	2,37	2,98

var		Broj ispitanika	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Stand. greška	95% prihvatljivost intervala arit. sredine	
						Donja granica	Donja granica
5	specijalna škola	47	2,09	1,158	0,169	1,75	2,43
	redovna škola	40	3,50	1,198	0,189	3,12	3,88
	Ukupno	87	2,74	1,368	0,147	2,44	3,03
7	specijalna škola	47	4,09	0,905	0,132	3,82	4,35
	redovna škola	40	2,85	0,949	0,150	2,55	3,15
	Ukupno	87	3,52	1,109	0,119	3,28	3,75
8	specijalna škola	47	3,77	0,698	0,102	3,56	3,97
	redovna škola	40	2,45	0,815	0,129	2,19	2,71
	Ukupno	87	3,16	0,999	0,107	2,95	3,37

U tabeli 4. predstavljena je jednofaktorska analiza i na osnovu dobijenih rezultata uočena je statistički značajna razlika između ispitanika jednog i drugog poduzorka na nivou $p < 0,05$ što nam govori da su roditelji zadovoljni uslovima školovanja djeteta bilo da se radi o redovnoj školi ili specijaliziranoj ustanovi.

Tabela 4. Jednofaktorska analiza varijanse o adekvatnosti redovne škole u odnosu na specijaliziranu ustanovu za obrazovanje djece s teškoćama u razvoju.

Var		Zbir kvadrata odstupanja	Stepen slobode	Aritm. sredina kvadrata dstupanja	F	Značajnost
2	Između grupa	8,384	1	8,384	6,812	0,011
	Unutar grupe	104,605	85	1,231		
	Ukupno	112,989	86			
4	Između grupa	89,077	1	89,077	86,128	0,000
	Unutar grupe	87,911	85	1,034		
	Ukupno	176,989	86			
5	Između grupa	43,260	1	43,260	31,252	0,000
	Unutar grupe	117,660	85	1,384		
	Ukupno	160,920	86			

Var		Zbir kvadrata odstupanja	Stepen slobode	Aritm. sredina kvadrata dstupanja	F	Značajnost
7	Između grupa	32,965	1	32,965	38,510	0,000
	Unutar grupe	72,760	85	0,856		
	Ukupno	105,724	86			
8	Između grupa	37,422	1	37,422	65,821	0,000
	Unutar grupe	48,326	85	0,569		
	Ukupno	85,747	86			

Treći zadatak istraživanja je bio ispitati nivo socijalizacije djece s teškoćama u razvoju u ustanovi koju pohađaju. Obradom podataka dobili smo slijedeće rezultate.

Tabela 5. Deskriptivni podaci stavova ispitanika o socijalizaciji djece s teškoćama u razvoju u ustanovi koju pohađaju.

Var 3	Broj ispitanika	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Stand. greška	95% prihvatljivost intervala arit. sredine	
					Donja granica	Donja granica
specijalna skola	47	3,74	1,188	0,173	3,40	4,09
redovna skola	40	3,75	1,316	0,208	3,33	4,17
Ukupno	87	3,75	1,241	0,133	3,48	4,01

Tabela 6. Jednofaktorska analiza varijanse o socijalizaciji djece s teškoćama u razvoju u ustanovi koju pohađaju.

	Zbir kvadrata odstupanja	Stepen slobode	Aritm. sredina kvadrata odstupanja	F	Značajnost
Između grupa	0,001	1	0,001	0,000	0,984
Unutar grupe	132,436	85	1,558		
Ukupno	132,437	86			

Na osnovu dobijenih podataka ne postoji statistički značajna razlika u odgovorima ispitanika, i jedni i drugi su mišljenja da su njihova djeca u potpunosti socijalizovana u ustanovi koju pohađaju.

Četvrti zadatak istraživanja je bio ispitati da li je inkluzivno obrazovanje najbolja opcija za djecu s teškoćama u razvoju bez obzira na nepripremljenost.

Tabela 7. Deskriptivni podaci stavova ispitanika o inkluzivnom obrazovanju kao najboljoj opciji za školovanje djece s teškoćama u razvoju bez obzira na nepripremljenost.

Var 6	Broj ispitanika	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Stand. greška	95% prihvatljivost intervala arit. sredine	
					Donja granica	Donja granica
specijalna skola	47	1,96	1,083	0,158	1,64	2,28
redovna skola	40	4,10	,744	0,118	3,86	4,34
Ukupno	87	2,94	1,425	0,153	2,64	3,25

Tabela 8. Jednofaktorska analiza varijanse o inkluzivnom obrazovanju kao najboljoj opciji za školovanje djece s teškoćama u razvoju bez obzira na nepripremljenost.

	Zbir kvadrata odstupanja	Stepen slobode	Aritm. sredina kvadrata odstupanja	F	Značajnost
Između grupa	99,198	1	99,198	111,66	0,000
Unutar grupe	75,515	85	0,888		
Ukupno	174,713	86			

Kada govorimo o inkluzivnom obrazovanju kao najboljoj opciji za školovanje djece s teškoćama u razvoju bez obzira na nepripremljenost, utvrđena je statistički značajna razlika u odgovorima ispitanika. Gdje je $F=111,66$, na nivou značajnosti 0,001. Analizom dobijenih odgovora može se uočiti da su odgovori roditelja djece koja pohađaju specijalizirane ustanove daleko negativniji ($AS=1,96$) u odnosu na roditelje djece koja pohađaju redovnu školu ($AS=4,10$).

ZAKLJUČCI

Ovim istraživanjem smo dobili rezultate koji su pokazali da su roditelji bili dovoljno informisani o prednostima i nedostacima jednog u odnosu na drugi oblik školovanja prije upisa djeteta u školu. Međutim, odgovori u pitanjima otvorenog tipa su pokazali da dolazi do neslaganja u odgovorima. Neki od odgovora su pokazali da roditelji nisu imali informacije da li škola obezbjeđuje sve što je potrebno njihovom djetetu. Na primjer:

„U redovnoj školi nemamo dovoljno kadra i učiteljica je samo učiteljica, a nikako neko ko može da shvati jedno dijete sa poteškoćama i nije neko ko je obučen ili je bio sa tom djecom. Treba imati praksu a bogme i dušu.“

„Jedina prednost po mom mišljenju je socijalizacija sa djecom tipičnog razvoja i ništa više.“
„Djeca koja imaju poteškoće u razvoju a pohađaju redovnu školu nemaju dovoljno pažnje kao ni stručnog osoblja koje radi sa njima.“
„Tek kada smo upisali naše dijete u redovnu školu naišli smo na probleme. Nisu sva djeca sa teškoćama u razvoju spremna za redovnu školu.“
„Moje dijete provodi više vremena s tipičnom djecom, ali bez asistenta i defektologa u obrazovnom dijelu slabo napreduje.“
„Veća šansa za inkluziju u društvu.“
„Potrebno je da se roditelji više informišu o školi i da se oformi tim ljudi koji će informisati roditelje.“

Iz navedenog možemo uočiti da roditelji nisu imali potpune informacije o tome da li je u školi u koju upisuju dijete oformljen stručni tim, ko izrađuje IPP, postoje li asistenti u nastavi, da li je nastavni kadar stručan za provođenje IPP-a i sl.

Roditelji čija djeca pohađaju redovnu školu su se izjasnili da je redovna škola adekvatnije mjesto za obrazovanje djece s teškoćama u razvoju, dok roditelji čija se djeca školuju u specijaliziranim ustanovama tvrde suprotno. Ovo je pokazatelj da su roditelji zadovoljni načinom školovanja i uspjehom koji djeca postižu. Iz odgovora otvorenog tipa dobili smo slijedeće podatke:

Redovna škola

„Prednosti redovne škole su: prihvaćenost djeteta od strane svojih vršnjaka, izazovima koji ih čekaju u životu kad odrastu, spremniji su i zreliji jer odrastaju u „normalnoj“ sredini.“
„Dijete ima mogućnost da usvaja gradivo i uči zajedno sa svojim vršnjacima, po planu i programu redovnog školskog obrazovanja.“
„Redovna škola omogućava djetetu da se osjeća prihvaćeno od strane svojih vršnjaka. Da se suoči sa izazovima koje redovna škola nudi, što će mu kasnije u životu biti od velike koristi kada se bude uključilo u tokove društva i života.“
„Djeca su uključena sa svojim vršnjacima kroz svakodnevnu komunikaciju, poboljšavaju se govorne vještine. Problem je izolacija, jer neka djeca nemaju strpljenja da ponavljaju ukoliko dijete nešto nije dobro čulo.“
„To što djeca nisu ograničena ni u jednoj razvojnoj fazi ni u jednom dijelu, razvijaju socijalno i društveno prihvatljivo ponašanje. Postaju više motivisani jer su prihvaćeni, trude se više, razvija im se samostalnost i samopouzdanje, a i u obrazovnom smislu postižu više rezultata nego u specijalnim školama jer nisu ograničeni podjelom na osnovni i napredni nivo kao u specijalnim školama.“

Specijalizirana ustanova:

„Specijalne ustanove imaju stručniji kadar i rade više na osamostaljivanju djece.“
„Svakodnevni rad sa stručnjacima, edukatorima rehabilitatorima, fizioterapeutima, logopedima, surdoaudiolozima, pedagogom i psihologom.“

„Manji broj učenika u razredu, nastavni kadar koji je upoznat sa problematikom djece. Nedostatak poticaj vršnjaka, posebno ako je veći broj učenika u razredu koji ne čuje i ne govori.“
„Prednosti su: što su svi stručnjaci na jednom mjestu, te se djetetu može pružiti adekvatna pomoć i podrška (logopedski tretman, defektološki, medicinski, psihološki, fizioterapeutski i sl.).“
„Prednosti: manji broj djece na jednog nastavnika, veći izbor didaktičkih pomagala za učenje, stručnost i iskustvo nastavnika za rad.“

Kada je u pitanju socijalizacija djece, roditelji su se izjasnili da su djeca u potpunosti socijalizovana u ustanovi koju pohađaju.

„Dijete nije izloženo ismijavanju vršnjaka kao u tipičnim školama.“

„Prednost je u tome što je moje dijete sretno i prihvaćeno od djece koja imaju iste ili slične probleme kao i ono.“

„U specijalnoj ustanovi zato, zato, zato. Adekvatnije je školovanje za djecu s poteškoćama u specijalnoj ustanovi. Ponajprije jer je dijete prihvaćeno kao takvo, zatim u obrazovanje je uključen tim ljudi koji su educirani za rad sa djecom koja imaju poteškoće u razvoju.“ (dijete iz redovne škole prešlo u specijaliziranu ustanovu).

„Specijalna ustanova zbog toga što naše škole nemaju dovoljno kapaciteta da prate potrebe djece s teškoćama. Nastavnici nisu motivisani (plaćeni) niti edukovani za rad s djecom, nemaju asistente niti sredstva.“ (dijete iz redovne škole prešlo u specijaliziranu ustanovu).

„Specijalna škola jer se ne potrudu učitelji u redovnoj školi da prihvate svog vršnjaka takovog kakav jeste. Izložen je maltretiranju i zlostavljanju verbalnom, jer djeca ne shvataju različitost.“

Roditelji djece s teškoćama u razvoju su tvrdili da je dijete u specijaliziranoj ustanovi sretno, da je sve prilagođeno djetetu i da je dijete ravnopravno sa drugom djecom, dok s druge strane nema tvrdnji roditelja čija djeca pohađaju redovnu školu koje idu u prilog činjenici da je njihovo dijete sretno, da je ravnopravno s drugom djecom i da je škola prilagođena djetetu.

Roditelji djece koja pohađaju redovnu školu su se izjasnili da je inkluzivno obrazovanje najbolja opcija za djecu s teškoćama u razvoju bez obzira na nepripremljenost. Roditelji djece koja pohađaju specijaliziranu ustanovu su bili negativistični i nisu za opciju da se dijete školuje u redovnoj školi po svaku cijenu. To pokazuju i njihovi odgovori: *„Ne postoji sistem „Jedna veličina odgovara svima“ znači zavisi od slučaja do slučaja i ovisi o stepenu poteškoća o kojima se radi, ali definitivno dijete ima veći stepen podrške u specijalnoj ustanovi i humanije odrastanje.“*

„Specijalizirana ustanova pruža bolje mogućnosti za razvoj i obrazovanje. Moje dijete je napredovalo u svim oblastima. Rado ide u školu.“ (dijete iz redovne škole prešlo u specijaliziranu ustanovu).

„Specijalna škola, manje grupe, rehabilitacija, sretnije i opuštenije dijete, roditelj pod manjim pritiskom.“

„Konkretno za moje dijete je bolja specijalna ustanova, a to je do nas ljudi koliko je ko svjestan svog djeteta i situacije realne. Ja mislim da sam poprilično realna i moje dijete je sretno u specijalnoj ustanovi.“

Školovanje djece s teškoćama u razvoju ne može niti smije biti ograničeno samo na jedan oblik školovanja. Redovna škola ima prednosti i nedostatke kao i specijalizirana ustanova, ali postojanje i jedne i druge otvara mogućnost da svako dijete pronađe svoje mjesto gdje će se razvijati u punom potencijalu i gdje će biti najsretnije. Ostaje činjenica da dijete ne bira ustanovu u kojoj će se školovati, i da ova odluka ostaje na njegovom roditelju. Svaki roditelj smatra da radi najbolje za svoje dijete, roditelji djeteta s teškoćama u razvoju moraju svaki dan donositi teške odluke, jedna od njih je i koji oblik školavanja je najprikladniji za njihovo dijete.

Na osnovu dobijenih rezultata istraživanja zaključujemo da je neophodno otvaranje savjetovališta za roditelje i formiranje grupa podrške kako bi roditelji na najbezbolniji način prihvatili teškoću sa kojom se dijete nosi i lakše donijeli odluku koji oblik školovanja je najbolji za dijete. Samo sretan i zadovoljan roditelj ima sretnu djecu.

LITERATURA

1. Igrić, Lj., (2015). Osnove edukacijskog uključivanja. Škola po mjeri svakoga djeteta je moguća. Zagreb: Školska knjiga.
2. Mujkanović, E., Mujkanović E. (2018). Djeca s teškoćama u razvoju u inkluzivnom okruženju. Mostar: Sveučilište Hercegovina.
3. Mlinarević, V., Tomas, S., (2010). Partnerstvo roditelja i odgojitelja – čimbenik razvoja socijalne kompetencije djeteta, Magistra ladertina 5(5), UDK: 37.018.3 : 37.035
4. UNESCO (1994). The Salamanca Statement and framework for action on special needs education, World Conference on special needs education: access and quality, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
5. Vilotijević, M. (1999): Didaktika 1, Beograd, Naučna knjiga, Učiteljski fakultet.
6. Vukajlović, M. (2004). Inkluzivno obrazovanje-stavovi roditelja i nastavnika prema inkluzivnom obrazovanju, Banja Luka: Naučna knjiga/Grafid.
7. Žic Ralić, A., Ljubas, M., (2013). Prihvaćenost i prijateljstvo djece i mladih s teškoćama u razvoju, Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja, Vol.22 No.3 , str. 435-453.